

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΤΡΟΦΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΩΝ ΓΕΩΠΟΝΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

**ΤΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΤΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ
ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ**

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΚΑΣΠΑΡΗ ΘΕΟΔΩΡΑ-ΓΕΩΡΓΙΑ
2014/0142**

**ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ – ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
Δρ ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΚΑΡΥΠΙΔΗΣ**

**ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2018**

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ενώ τα γαλακτοκομικά προϊόντα αποτελούν εξαιρετικά σημαντική ημερήσια πηγή θρεπτικών ουσιών προς ανθρώπινη κατανάλωση, η παραγωγή τους συνδέεται με τεράστιες περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Η κυριότερη πηγή ρύπανσης κατά την παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων είναι η απελευθέρωση αερίων του θερμοκηπίου και δευτερευόντως από τα κτηνοτροφικά λύματα. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετηθεί το ενδιαφέρον των καταναλωτών για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις που έχει η παραγωγή των γαλακτοκομικών προϊόντων.

Όπως προέκυψε από τα αποτελέσματα, μέρος των καταναλωτών έχουν γνώση για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις από την παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων και δηλώνουν πρόθυμοι τόσο να συμμετέχουν σε δράσεις για τη μείωση του φαινομένου, όσο και να αλλάξουν μερικώς τις διατροφικές τους συνήθειες. Εντούτοις, δεν έχουν βαθύτερη γνώση για τον τρόπο με τον οποίο το φυσικό περιβάλλον επιβαρύνεται από την παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων. Ακόμη υπάρχει και ένα μέρος των καταναλωτών που έχουν άγνοια για τις επιπτώσεις αυτές, αλλά και αυτοί διατίθενται να συμμετέχουν στην καταπολέμηση του φαινομένου.

Σύμφωνα επίσης με τα αποτελέσματα της παρούσας ερευνητικής εργασίας οι καταναλωτές εμφανίζονται διχασμένοι ως προς τα βιολογικά γαλακτοκομικά προϊόντα, αν δηλαδή είναι πράγματι φιλικότερα προς το περιβάλλον. Τέλος σε ότι αφορά την πολιτική της χώρας μας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κρίνεται ως ανεπαρκής από τους πολίτες αν και μεγάλο μέρος του δείγματος δηλώνει άγνοια για την πολιτική αυτή.

ABSTRACT

Dairy products constitute a major part of the Greek's diet. However, while dairy products are an extremely important daily source of nutrients for human consumption, their production is associated with enormous environmental impacts. The main source of pollution in the production of dairy products is the release of greenhouse gases and, secondarily, from livestock waste. The purpose of this research was to investigate the interest and knowledge of consumers about these impacts. For this purpose, a short questionnaire was used in a sample of 50 consumers.

According to the results of this survey, some consumers are aware of the environmental impact of dairy production and are willing to participate in actions to reduce the phenomenon and partly to change their eating habits. However, they have no deeper knowledge of how the natural environment is burdened by the production of dairy products. There is also a part of consumers who are ignorant of these impacts, but they are also willing to participate in the fight against this phenomenon.

Also according to the results of the present research, consumers appear to be divided regarding organic dairy products, in the sense if they are indeed more eco-friendly. Lastly, the policy of our country and the European Union is judged to be inadequate by citizens, although much of the sample declares ignorance of this policy.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΠΗΓΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΡΥΠΑΝΣΗΣ.....	7
1.1 Πηγές ρύπανσης κατά την παραγωγή και εμπορία γαλακτοκομικών προϊόντων.....	8
1.2 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις της εντατικής γαλακτοπαραγωγού βοοτροφίας.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΕΣ.....	12
2.1. ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΤΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΖΩΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ.....	14
2.2 ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	23
4.1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ.....	23
4.2 Κατανάλωση γαλακτοκομικών προϊόντων συμμετεχόντων.....	26
4.3 Ειδικό μέρος ερωτηματολογίου.....	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	32
Βιβλιογραφία.....	34

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο 21ος αιώνας χαρακτηρίζεται από μια σειρά τεχνολογικών αλμάτων και επιτευγμάτων του ανθρώπινου πολιτισμού που έχουν πολύ σημαντικό αντίκτυπο στους ανανεώσιμους πόρους του πλανήτη. Μερικά από αυτά τα σπουδαία ευρήματα συνέβαλαν καθοριστικά στην εντατικοποίηση της κατανάλωσης πόρων, η οποία όμως είναι απαραίτητη για την παραγωγή ποικίλων αγαθών, προκαλώντας παράλληλα σημαντική ανισορροπία στο περιβάλλον. Κύριος μοχλός της οικονομικής αυτής ανάπτυξης είναι η εξάρτηση από μη ανανεώσιμους πόρους, όπως το φυσικό αέριο, ο άνθρακας και το πετρέλαιο. Το γεγονός αυτό προκαλεί πληθώρα αρνητικών συνεπειών στο φυσικό περιβάλλον.

Πιο συγκεκριμένα η ρύπανση του φυσικού περιβάλλοντος οφείλεται ως επί το πλείστον στον αυξανόμενο αριθμό των μηχανών εσωτερικής καύσης (αυτοκίνητα), στην υπερπαραγωγή και την υπερβολική κατανάλωση προϊόντων, στην ύπαρξη σημαντικού αριθμού επιχειρήσεων που χρησιμοποιούν τεχνολογίες με ρυπογόνες εκπομπές, στην αύξηση των εναέριων και θαλάσσιων μεταφορών, η οποία με τη σειρά της είναι άμεσα συνδεδεμένη με το συνωστισμό και τη διόγκωση του αριθμού των πληθυσμών στα αστικά κέντρα.

Γνωρίζοντας τις αρνητικές επιπτώσεις που έχουν προκληθεί από την έντονη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της γης, διάφοροι διεθνείς οργανισμοί που συστάθηκαν με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος πρότειναν μια σειρά μέτρων για να εξαναγκάσει τις εταιρείες παραγωγής να βελτιώνουν συνεχώς τις τεχνολογικές διαδικασίες. Σκοπό των περιορισμών αποτελεί αφενός η μείωση της κατανάλωσης πρώτων υλών και αφετέρου η μείωση των ρυπογόνων εκπομπών επιτυγχάνοντας έτσι την προστασία του περιβάλλοντος και της διατήρησης της υφιστάμενης χλωρίδας και πανίδας. Παράλληλα η συνεχής επιδείνωση του φυσικού περιβάλλοντος οδήγησε στην εντατικοποίηση των ερευνών σχετικά με τον εντοπισμό των κυριότερων προβλημάτων, την εξεύρεση λύσεων και την εφαρμογή μέτρων για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

Εντούτοις, παρόλες τις προσπάθειες που έχουν πραγματοποιηθεί από διεθνείς

οργανισμούς προς συμμόρφωση των εταιρειών και χρήση περιβαλλοντικά φιλικότερων μεθόδων, η επιστημονική έρευνα έχει δείξει πως ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο παίζουν και το ίδιο το καταναλωτικό κοινό, τόσο με τις αγοραστικές του προτιμήσεις, όσο και με τις καθημερινές του συνήθειες.

Έτσι, ανεξάρτητα από την περιοχή από την οποία προέρχεται ο καθένας, η κατάσταση περιβάλλοντος εξαρτάται από κάθε άτομο, επηρεάζοντας άμεσα την υγεία και τη ζωή του ίδιου και των συμπολιτών του. Συχνά, ορισμένοι δεν θεωρούν ότι αυτή η πτυχή είναι σημαντική και δεν καταλαβαίνουν το γεγονός ότι πρέπει να γίνουν πιο υπεύθυνοι για να ζουν σε καθαρό περιβάλλον και να αναπνέουν καθαρό αέρα. Επίσης είναι σημαντικό να τονιστεί πως ανάμεσα στις παραγόμενα προϊόντα με τις υψηλότερες αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον είναι τα τρόφιμα. Επιπλέον, εξίσου σημαντικό είναι να τονιστεί πως η αγορά τροφίμων είναι από τις λιγότερα εξαρτώμενες από στοιχεία όπως κοινωνική και οικονομική κατάσταση των καταναλωτών σε σχέση με άλλες κατηγορίες προϊόντων. Μπορεί να συμπεράνει κανείς λοιπόν πως είναι πολύ σημαντική η συνεισφορά και γνώση όλων των καταναλωτών για το βαθμό που επηρεάζει αρνητικά το φυσικό περιβάλλον ένα καταναλωτικό αγαθό όπως τρόφιμο.

Συνοψίζοντας ο σκοπός της παρούσας πτυχιακής διατριβής είναι να εξετάσει το βαθμό στον οποίο είναι ενημερωμένοι οι καταναλωτές αλλά και το πόσο ενδιαφέρονται για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της παραγωγής μιας από τις σημαντικότερες κατηγορίες τροφίμων, αυτής των γαλακτοκομικών προϊόντων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΠΗΓΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΡΥΠΑΝΣΗΣ

Η ανθρώπινη δραστηριότητα είναι υπεύθυνη για την παραγωγή περισσότερων αερίων του θερμοκηπίου από όσα μπορούν να απορροφηθούν από τον κύκλο του άνθρακα και του αζώτου. Αξίζει να σημειωθεί πως περίπου το 21% της παραγωγής αερίων του θερμοκηπίου λόγω ανθρώπινης δραστηριότητας, οφείλεται στην παραγωγή, μεταποίηση, μεταφορά και εν τέλει κατανάλωση τροφίμων (Solomon 2007). Γενικότερα, η βιομηχανία τροφίμων και ποτών θεωρείται υπεύθυνη για ποσοστό ως και 30% της περιβαλλοντικής ρύπανσης στην Ευρώπη (González-García et al. 2013). Εκτός των αερίων του θερμοκηπίου, η περιβαλλοντική επιβάρυνση εξαιτίας της βιομηχανίας τροφίμων και ποτών εστιάζεται επίσης στα αστικά και κτηνοτροφικά λύματα και τη ρύπανση των υδάτων και του εδάφους.

Από την πληθώρα τροφίμων και ποτών, η μεγαλύτερη περιβαλλοντική επιβάρυνση προκαλείται από την παραγωγή κόκκινου κρέατος, κυρίως βοδινού, χοιρινού και πουλερικών, και από την παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων, όπως το τυρί και το βούτυρο. Έτσι, ενώ τα γαλακτοκομικά προϊόντα αποτελούν εξαιρετικά σημαντική ημερήσια πηγή θρεπτικών ουσιών προς ανθρώπινη κατανάλωση, η παραγωγή τους συνδέεται με τεράστιες περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Παράλληλα, η ζήτηση τους παρουσιάζεται συνεχώς αυξανόμενη (FAO 2017), στοιχείο που επιβαρύνει ακόμη περισσότερο την ήδη περιβαλλοντικά δυσμενή κατάσταση.

Στο παρόν πρώτο κεφάλαιο της συγκεκριμένης πτυχιακής διατριβής θα εξεταστούν οι διάφοροι παράγοντες των κλάδων γαλακτοπαραγωγής που ευθύνονται για την περιβαλλοντική ρύπανση και μόλυνση και θα αξιολογηθούν ειδικότερα οι κλάδοι της γαλακτοπαραγωγού βοοτροφίας και αιγοπροβατοτροφίας με σκοπό τη σύγκρισή τους σε ότι αφορά τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

1.1

Η κυριότερη πηγή ρύπανσης κατά την παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων αφορά την απελευθέρωση αερίων του θερμοκηπίου, όπως το μεθάνιο (CH_4), το διοξείδιο του άνθρακα (CO_2) και το μονοξείδιο του άνθρακα (CO). Τα γαλακτοκομικά προϊόντα προς ανθρώπινη κατανάλωση παράγονται με πρώτη ύλη το γάλα μικρών (αιγοπρόβατα) ή μεγάλων μηρυκαστικών (βοοειδή). Τα μηρυκαστικά χαρακτηρίζονται από το ιδίομορφο πεπτικό τους σύστημα, το οποίο τους επιτρέπει να πέπτουν και μεταβολίζουν δύσπεπτες χονδροειδείς φυτικής προέλευσης ζωοτροφές. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, πολύ σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι συμβιωτικοί μικροοργανισμοί που διαβιούν στους στομάχους των μηρυκαστικών. Οι μικροοργανισμοί εντούτοις, αυτοί είναι παράλληλα υπεύθυνοι για την παραγωγή των παραπάνω αερίων. Υπολογίζεται πως μία αγελάδα απελευθερώνει κατά μέσο όρο 70-120 κιλά μεθανίου ετησίως με ιδιαίτερα αρνητικές κλιματικές συνέπειες. Κατά συνέπεια, η μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από τις αγελάδες αποτελεί μια σημαντική πρόκληση (del Prado et al., 2010).

Το φαινόμενο αυτό, ενώ αφορά όλα τα μηρυκαστικά, τόσο μικρά όσο και μεγάλα, είναι πιο έντονο στη γαλακτοπαραγωγό αγελαδοτροφία και λιγότερο στη γαλακτοπαραγωγό αιγοπροβατοτροφία. Τα βασικότερα αίτια για το γεγονός αυτό βρίσκονται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των κλάδων, καθώς οι αγελάδες γαλακτοπαραγωγής στις εντατικές μονάδες βρίσκονται συγκεντρωμένες σε μεγάλους αριθμούς με υψηλή πυκνότητα της τάξης των εκατοντάδων μέσα σε βουστάσια αναλογικά μικρής επιφάνειας για όλη την περίοδο του έτους. Αντίθετα τα πρόβατα και οι αίγες διαμένουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα, κατά τους καλοκαιρινούς μήνες αλλά και το μισό της άνοιξης και του φθινοπώρου εκτός στάβλου ελεύθερα στη βοσκή. Συνέπεια των παραπάνω διαφοροποιήσεων των δύο κλάδων είναι η περιβαλλοντική επιβάρυνση να είναι μεγαλύτερη στην αγελαδοτροφία.

Ειδικότερα στις Μεσογειακές χώρες της νότιας Ευρώπης, ανάμεσα στις οποίες συγκαταλέγεται και η Ελλάδα, οι αιγοπροβατοτρόφοι είναι οργανωμένοι σε μικρές ομάδες παραγωγών σε ορεινές ή ημιορεινές περιοχές με κύριο στόχο την παραγωγή

τυριού. Στις περιπτώσεις αυτές, όπως εύκολα γίνεται αντιληπτό η παραγωγή αερίων του θερμοκηπίου είναι ευκολότερο και συνήθως όχι απαραίτητο να αντιμετωπιστεί.

Δεδομένου ότι το φρέσκο γάλα είναι εξαιρετικά φθαρτό προϊόν με διάρκεια ζωής μόλις 4-6 ημερών κατά περίπτωση, η κατανάλωσή του δεν προορίζεται για περιοχές πολύ απομακρυσμένες από τον τόπο παραγωγής του. Αντίστοιχα, σε ότι αφορά τη μεταποίησή του σε γαλακτοκομικά προϊόντα, όπως βούτυρο, γιαούρτι ή τυρί, η επεξεργασία προτιμάται συνήθως να λάβει χώρα επίσης στον τόπο παραγωγής, με σκοπό την ελαχιστοποίηση του υψηλού κόστους μεταφοράς. Στις ευρωπαϊκές χώρες, το τυρί αποτελούσε παραδοσιακά το συνηθέστερο παράγωγο προϊόν του γάλακτος, με αποτέλεσμα την κατάταξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως την πρώτη σε παραγωγή τυριού περιοχή παγκοσμίως. Επιπλέον, κάθε χρόνο υπολογίζεται πως καταναλώνονται περίπου 10 εκατομμύρια τόνοι τυριού στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στοιχείο που ανάγεται σε κατανάλωση περίπου 14 κιλών τυριού ανά Ευρωπαίο κάτοικο, με συνεχείς ωστόσο τάσεις αύξησης (Statista 2018).

Εκτός από τη διαδικασία παραγωγής, η οποία είναι υπεύθυνη όπως εξηγήθηκε για την απελευθέρωση αερίων του θερμοκηπίου, υψηλό συντελεστή περιβαλλοντικής ρύπανσης φέρουν και οι διαδικασίες μετά τη συλλογή, όπως συσκευασία και τυποποίηση. Γενικά το τυρί έχει αναφερθεί ως ένα από τα γαλακτοκομικά προϊόντα με τις υψηλότερες περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Οι διαδικασίες αυτές ωστόσο αποτελούν ένα πολύ μικρό κομμάτι της ρύπανσης που προκαλείται και πρέπει να σημειωθεί πως και στην περίπτωση του τυριού, οι επιβλαβέστερες περιβαλλοντικές συνέπειες προέρχονται από την παραγωγή του γάλακτος, του οποίου απαιτούνται πολύ μεγάλες ποσότητες για παραγωγή τυριού.

1.2 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις της εντατικής γαλακτοπαραγωγού βοοτροφίας

Όπως εξηγήθηκε, η γαλακτοπαραγωγός βοοτροφία έχει πολύ επιβλαβέστερες περιβαλλοντικές επιπτώσεις συγκριτικά με την αιγοπροβατοτροφία. Ως εκ τούτου, στο συγκεκριμένο υποκεφάλαιο θα εξηγηθούν και θα επιχειρηθεί να κατηγοριοποιηθούν οι επιπτώσεις αυτές, αναλύοντας παράλληλα το βαθμό σημαντικότητας της κάθε επίπτωσης.

Η περιβαλλοντική επιβάρυνση της γαλακτοπαραγωγού βοοτροφίας στη σημερινή της μορφή αποτυπώνεται σε δύο επιμέρους κατηγορίες, την εδαφική ρύπανση και την ατμοσφαιρική ρύπανση.

Σε ότι αφορά την εδαφική ρύπανση, προέρχεται κυρίως από τα κτηνοτροφικά λύματα στις περιοχές όπου βρίσκονται συγκεντρωμένες πολυάριθμες κτηνοτροφικές μονάδες. Στο φαινόμενο αυτό προστίθεται επίσης, εκτός των λυμάτων, τα υπολείμματα κτηνιατρικών φαρμάκων και αντιβιοτικών που χρησιμοποιούνται σήμερα εκτεταμένα στη βοοτροφία. Τα κατάλοιπα αυτών των αγροχημικών προϊόντων εισέρχονται στο περιβάλλον, επηρεάζοντας τις φυσικές διεργασίες και τη ζωή του εδάφους. Η δημόσια υγεία επηρεάζεται επίσης εξαιτίας των υπολειμμάτων του γάλακτος και του κρέατος, ιδίως σε χώρες με ανεπαρκή έλεγχο της ποιότητας των τροφίμων (Dinki & Balcha 2013). Υπάρχουν επίσης ενδείξεις παγκόσμιας αύξησης των πολυδύναμων μικροβίων λόγω της εκτεταμένης και ακατάλληλης χρήσης αντιβιοτικών και η χρήση αντιβιοτικών στη ζωική παραγωγή, συμπεριλαμβανομένης της γαλακτοπαραγωγής, αποτελεί παράγοντα που συμβάλλει σε πολύ μεγάλο βαθμό στην εδαφική ρύπανση.

Η εδαφική ρύπανση είναι άμεσα και άρρηκτα συνδεδεμένη με την υδατική ρύπανση και τη ρύπανση των λιμνών και θαλασσών. Τα απόβλητα που παράγονται από ένα γαλακτοκομικό προϊόν περιέχουν εξαιρετικά επιβλαβή οργανικά συστατικά. Αυτά τα απόβλητα είναι δυνητικοί ρύποι καθώς παράγουν αρνητικές επιδράσεις στο περιβάλλον και γενικά απελευθερώνονται υπό μορφή στερεών, υγρών αποβλήτων και πολτών που περιέχουν ένα φάσμα οργανικών και ανόργανων χημικών ουσιών. Οι ρυπογόνες ουσίες εξαπλώνονται με τη βοήθεια του υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα και μεταφέρονται τόσο στις γειτονικές περιοχές, όσο πολλές φορές και στο αντλούμενο προς αστική χρήση νερό (Barnett et al. 2010). Ειδικότερα σε παραθαλάσσιες περιοχές

όπως η Κεντρική Μακεδονία, οι ρύποι αυτοί καταλήγουν στη θάλασσα μέσω ποταμών, όπως στη συγκεκριμένη περίπτωση στο Θερμαϊκό κόλπο. Οι συνέπειες μπορεί επίσης να είναι ιδιαίτερα επιβλαβείς ακόμα και για την υδρόβια ζωή και εν γενεί βιοποικιλότητα των περιοχών.

Όσον αφορά την ατμοσφαιρική ρύπανση, σύμφωνα με την έκθεση του οργανισμού για τη γεωργία και τα τρόφιμα των Ηνωμένων εθνών (FAO 2010), "Έκπομπές αερίων του θερμοκηπίου από τον γαλακτοκομικό τομέα: μια αξιολόγηση κύκλου ζωής" το μεθάνιο είναι το πιο επικίνδυνο αέριο που παράγεται από τα βοοειδή γαλακτοπαραγωγής, καθώς έχει την ικανότητα να παγιδεύει έως και 100 φορές περισσότερη θερμότητα στην ατμόσφαιρα από ό, τι το διοξείδιο του άνθρακα. Επίσης το μεθάνιο απαρτίζει περίπου το 52% των αερίων του θερμοκηπίου που παράγονται από τα γαλακτοκομικά προϊόντα. Εκτιμάται ότι οι αγελάδες παράγουν μεταξύ 250 και 500 λίτρα μεθανίου την ημέρα. Επομένως από μία μονάδα γαλακτοπαραγωγής με 700 αγελάδες, απελευθερώνονται 350.000 λίτρα μεθανίου που αντλούνται καθημερινά στην ατμόσφαιρα.

Η κατάσταση αυτή καθίσταται ιδιαίτερα δυσμενής όταν οι αγελαδοτροφικές μονάδες βρίσκονται συγκεντρωμένες σε κοντινή απόσταση από μεγάλα αστικά κέντρα. Καθώς η Βόρεια Ελλάδα και ειδικότερα η περιοχή της Κεντρικής Μακεδονίας αποτελεί τη βασικότερη περιοχή της χώρας μας σε βοοειδή γαλακτοπαραγωγής, και λαμβάνοντας συγχρόνως υπόψη πως όχι μόνο είναι παραθαλάσσια περιοχή, αλλά επίσης περιέχει και το δεύτερο μεγαλύτερο αστικό κέντρο της Ελλάδας, είναι πολύ σημαντικό οι κάτοικοι να γνωρίζουν τις επιπτώσεις αυτές και να διαμορφώνουν τις καταναλωτικές τους προτιμήσεις με γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος. Κατά συνέπεια, η διερεύνηση του ενδιαφέροντος των καταναλωτών για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων που αξιολογείται στην παρούσα πτυχιακή διατριβή κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΕΣ

Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν δημιουργηθεί δεκάδες μεγάλες ή μικρότερες, εθνικές και διεθνείς φιλοπεριβαλλοντικές οργανώσεις που σκοπό έχουν την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος με κάθε δυνατό τρόπο. Έχοντας πραγματοποιήσει ποικίλες δράσεις, όπως συλλογή σκουπιδιών, καθαρισμός δασών, αναδάσώσεις και άλλες παρόμοιες δραστηριότητες, γρήγορα διαπίστωσαν πως η αποτελεσματικότερη δράση είναι η ευαισθητοποίηση του κοινού με σκοπό όχι μόνο τη συμμετοχή όλων σε τέτοιου είδους δράσεις, αλλά κυρίως την πρόληψη καταστροφικών προς το περιβάλλον φαινομένων.

Με άλλα λόγια όλες οι μονάδες και τα άτομα έχουν την υποχρέωση να προστατεύουν το περιβάλλον αλλά επίσης έχουν το δικαίωμα και την υποχρέωση να κατηγορούν εκείνους που μολύνουν ή ρυπαίνουν το περιβάλλον. Το πρόβλημα που προκύπτει είναι πως δεν καθίσταται σαφές σε ποιον θα πρέπει να περιφέρονται για να διαπράξουν τέτοιου είδους κατηγορίες και ενδεχομένως τα κενά στο νομικό σύστημα. Όταν κάποιος γνωρίζει πως κάποιες πρακτικές έχουν βλαβερές περιβαλλοντικές συνέπειες, οφείλει να απευθυνθεί σε κάποια δημόσια αρχή καθώς είναι θέμα που αφορά ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο.

Επιπλέον πολύ σημαντικός είναι και ο ρόλος της εκπαίδευσης. Πρέπει να τονιστεί πως μόνο μέσω ενσωμάτωσης κανονισμών που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος στα εκπαιδευτικά συστήματα των ανεπτυγμένων κρατών μπορούν να παρατηρηθούν αλλαγές και βελτιώσεις στη ρύπανση των εδαφών, της θάλασσας και της καταστροφής των φυσικών πόρων. Πράγματι τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σημαντική αύξηση της συμμετοχής του περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος από ομάδες ή μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ). Αξίζει να σημειωθεί πως πλέον σε πολλές περιπτώσεις οι περιβαλλοντικές ΜΚΟ συμμετέχουν όλο και περισσότερο ως παρατηρητές στις διεθνείς περιβαλλοντικές διαπραγματεύσεις και συχνά μπορούν να παρέμβουν ενεργά και άμεσα. Ως αποτέλεσμα, τόσο οι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής όσο και οι μελετητές αντιλαμβάνονται τις σχετικές ΜΚΟ ως σημαντικούς παράγοντες στην παγκόσμια περιβαλλοντική διακυβέρνηση (Betsill 2006).

Ωστόσο, οι διεθνείς διαπραγματεύσεις παραμένουν πρωτίστως διακυβερνητικές

υποθέσεις και τα κράτη διατηρούν το προνόμιο να καθορίζουν ποιοι μη κυβερνητικοί φορείς μπορούν να συμμετέχουν. Στην πραγματικότητα, μόνο οργανισμοί που είναι διαπιστευμένοι από τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να λάβουν μέρος ως παρατηρητές ή να έχουν άμεση πρόσβαση στα επίσημα διαπραγματευόμενα μέρη. Αρκετές χώρες επίσης αντιτίθενται στην συμμετοχή των ΜΚΟ σε πολλές περιπτώσεις. Σε ότι αφορά τη συμμετοχή ως παρατηρητές η πρόσβαση παραμένει περιορισμένη καθώς αποκλείονται από τις σημαντικές συναντήσεις ή συμβούλια που αφορούν τη χάραξη περιβαλλοντικών νομοθεσιών (Gulbrandsen & Andresen 2004).

Έτσι λοιπόν καταλήγουμε και πάλι στο συμπέρασμα πως υψίστης σημασίας για τη χάραξη περιβαλλοντικής νομοθεσίας και την εν γένει μείωση της επιβάρυνσης του περιβάλλοντος αποτελεί η ευαισθητοποίηση του καταναλωτικού κοινού. Μόνο οι ίδιοι οι πολίτες μπορούν να ασκήσουν ουσιαστική πίεση στις εκάστοτε κυβερνήσεις και εκείνες με τη σειρά τους να ενσωματώσουν νομοθεσίες με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος. Αυτό για να επιτευχθεί υπάρχουν διάφοροι τρόποι, όπως εκπαίδευση, διαφημιστικές καμπάνιες και ενημερωτικές εκδηλώσεις. Σε κάθε περίπτωση όμως, προτού επιλεγεί η χάραξη της πορείας με σκοπό την ενημέρωση του κοινού, πρώτα πρέπει να εξεταστεί η παρούσα κατάσταση του βαθμού ενδιαφέροντος του κοινού για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις μιας δραστηριότητας όπως είναι η παραγωγή μιας κατηγορίας προϊόντων, στοιχείο που αποτελεί και το βασικό στόχο της παρούσας ερευνητικής διατριβής, όπως ήδη περιγράφηκε.

2.1. ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΩΝ ΓΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΖΩΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

Σε πολλές χώρες παρατηρείται αυξανόμενο δημόσιο ενδιαφέρον για βιώσιμα, υψηλότερης ποιότητας και ασφαλή τρόφιμα. Όσον αφορά τα αγροτικά ζώα, πολλοί καταναλωτές απαιτούν οι διαδικασίες παραγωγής τροφίμων να λαμβάνουν υπόψη πτυχές όπως η καλή διαβίωση των ζώων και άλλες κοινωνικές πτυχές και ηθικά χαρακτηριστικά (Van Loo et al. 2014). Επιπλέον, υπεύθυνα για την ανησυχία σχετικά με τους κινδύνους για την υγεία και το περιβάλλον που προκαλούνται από την παραγωγή ζωικών προϊόντων, είναι και διάφορα σκάνδαλα που έχουν έρθει στο φως τις τελευταίες δεκαετίες (Krystallis et al. 2009). Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει σε ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για τα παραγωγικά χαρακτηριστικά των κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων. Θα ήταν θεωρητικά αναμενόμενο ως εκ τούτου, πως αυτές οι ανησυχίες θα οδηγούσαν τους καταναλωτές να είναι πρόθυμοι να πληρώσουν υψηλότερες τιμές για τα ζωικά προϊόντα που έχουν παραχθεί με γνώμονα την καλή διαβίωση των ζώων, που σχετίζονται με την υγεία τους ή με χαρακτηριστικά που σχετίζονται με το περιβάλλον.

Προς το παρόν, η μοναδική παράμετρος που λαμβάνει χώρα αφορά τη διάκριση συμβατικών από βιολογικά προϊόντα. Ωστόσο, με βάση τη βαθύτερη κατανόηση των προτιμήσεων των καταναλωτών για παραπάνω παραγωγικά χαρακτηριστικά, θα μπορούσε να επιτευχθεί μια θέση στην αγορά κάπου μεταξύ συμβατικής και βιολογικής παραγωγής, για παράδειγμα εστιάζοντας στην καλή διαβίωση ή την υγεία και την ασφάλεια. Με αυτόν τον τρόπο, οι κτηνοτρόφοι μπορεί να αποκτήσουν τη δυνατότητα διαφοροποίησης των συστημάτων παραγωγής τους για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας. Γενικότερα όμως, σε ότι αφορά τα τρόφιμα και πολλώ δε μάλλον τα ζωικά προϊόντα, το παγκόσμιο καταναλωτικό κοινό είναι αρκετά ευαισθητοποιημένο και πιθανό λίγο περισσότερο από άλλες πτυχές της προστασίας του περιβάλλοντος. Αυτό ίσως συμβαίνει εξαιτίας της πεποίθησης πως τα τρόφιμα επηρεάζουν περισσότερο θέματα υγείας, ακόμη κι αν αυτή η πεποίθηση δεν είναι πάντοτε σωστή.

2.2 ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Αρχικά πρέπει να αναφερθεί μια σημαντική διαφορά της χώρας μας σε σύγκριση με άλλες ανεπτυγμένες χώρες του δυτικού κόσμου σε ότι αφορά την απεικόνιση των σημαντικών περιβαλλοντικών παραμέτρων στην οπτική των πολιτών. Συγκεκριμένα στη χώρα μας χρησιμοποιείται ακόμα ο όρος "περιβαλλοντική εκπαίδευση" και όχι ο όρος "εκπαίδευση για αειφόρο ανάπτυξη", που έχει προταθεί από διάφορους οργανισμούς όπως η Διεθνής Μονάδα για τη Διατήρηση της Φύσης των Ηνωμένων Εθνών (IUCN, International Union for the Conservation of Nature) και η WWF. Στο κεφάλαιο 36 του παραρτήματος. Η Ατζέντα 21, η οποία εγκρίθηκε κατά τη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και Ανάπτυξη στο Ρίο ντε Τζανέιρο (Παγκόσμιο Φόρουμ στο Ρίο ντε Τζανέιρο, 1992) ανέφερε κάποιες συστάσεις σχετικά με το ρόλο της εκπαίδευσης στην προώθηση της προστασίας και βιωσιμότητας του περιβάλλοντος. Ταυτόχρονα, αυτή η πτυχή της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης ήταν θέμα μιας συνάντησης που διοργανώθηκε από πολλές παγκόσμιες μη κυβερνητικές οργανώσεις, στο πλαίσιο του Global Φόρουμ στο Ρίο, όπου καθιερώθηκε ο όρος "περιβαλλοντική εκπαίδευση για βιώσιμες κοινωνίες και περιβάλλον" ως παγκόσμια ευθύνη".

Αν και ορισμένοι ερευνητές αμφισβητούν τον όρο "εκπαίδευση για την αειφορία", η πλειοψηφία των Ελλήνων επιστημόνων τον αποδέχονται. Κατά συνέπεια, στην Ελλάδα, το περιεχόμενο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης έχει τροποποιηθεί προς το παρόν ως "το περιεχόμενο και τους στόχους της εκπαίδευσης για βιώσιμη ανάπτυξη ή αειφορία".

Σύμφωνα με τον Leal Filho (2000), οι παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν τις απόψεις κάποιου σε σχέση με την αειφορία είναι η μόρφωση, το υπόβαθρο, η εμπειρία, η αντίληψη και οι αξίες. Ως εκ τούτου, παρόλο που η αειφορία σαν όρος υπάρχει στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας μας, η μελέτη της δεν είναι τόσο προχωρημένη όσο στην υπόλοιπη Ευρώπη.

Στην Ελλάδα, μόνο λίγα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης προσφέρουν εξειδικευμένα μαθήματα σε περιβαλλοντικές σπουδές, τα οποία αφορούν κυρίως περιβαλλοντικές εφαρμογές σε κάποιο συγκεκριμένο τομέα. Ωστόσο, η πλειοψηφία των τμημάτων των ελληνικών πανεπιστημίων δεν

ενσωματώνουν ούτε τις βασικές αρχές οικολογικών ή περιβαλλοντικών θεμάτων. Παράλληλα, δεν προσφέρουν μαθήματα ούτε σε ότι αφορά την αειφόρο ανάπτυξη. Αντίθετα, προσφέρουν κυρίως μαθήματα επίλυσης περιβαλλοντικών προβλημάτων με τεχνολογική υποστήριξη. Ως εκ τούτου, ένας σημαντικός αριθμός των Ελλήνων φοιτητών δεν συμμετέχουν σε μαθήματα για το περιβάλλον, ενώ ακόμα πιο ανησυχητικό είναι πως δεν έχει παρακολουθήσει ποτέ ένα μάθημα γενικής περιβαλλοντικής μελέτης (Skanavis, 2002).

Ωστόσο, ακόμη και στην περίπτωση των φοιτητών που παρακολούθησαν ένα ή ορισμένα μαθήματα για το περιβάλλον, εκείνα δεν ήταν επαρκή για να αλλάξουν τη στάση τους απέναντι στο περιβάλλον ή να τους αναγκάσουν να δείξουν μια πιο υπεύθυνη συμπεριφορά.

Εξετάζοντας το θέμα από μία διαφορετική σκοπιά, η περιβαλλοντική και αειφορική εκπαίδευση πρέπει να αποτελεί βασικό αντικείμενο, όχι της τριτοβάθμιας αλλά κυρίως της σχολικής εκπαίδευσης. Με τον τρόπο αυτό, αυτή η γνώση θα διοχετευθεί όχι μόνο σε εκείνους που θα προχωρήσουν τις σπουδές τους, αλλά σε ολόκληρο τον Ελληνικό πληθυσμό. Εντούτοις, στην ελληνική πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αν και η περιβαλλοντική εκπαίδευση προτείνεται στο πρόγραμμα σπουδών του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, η εφαρμογή της εξακολουθεί να εξαρτάται από τη βούληση των εκπαιδευτικών. Γραφειοκρατικά προβλήματα, η αβεβαιότητα που οι καθηγητές ενδέχεται να αισθάνονται σχετικά με το υπόβαθρο των γνώσεών τους σε περιβαλλοντικά ζητήματα, η έλλειψη ύπαρξης ενός κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού είτε γι' αυτούς είτε για τους σπουδαστές, αλλά και το πρόβλημα του αυστηρού σχολικού χρονοδιαγράμματος που πρέπει να ακολουθήσουν, είναι οι κυριότεροι λόγοι αναβολής της εφαρμογής της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

Σαν αποτέλεσμα όλων των παραπάνω είναι πως γενικά στην Ελλάδα οι πολίτες δείχνουν μικρό ενδιαφέρον για θέματα σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι το μικρό ποσοστό ανακύκλωσης, το γενικότερο πρόβλημα των σκουπιδιών στις χωματερές, οι τόνοι πλαστικού που χρησιμοποιούνται σε καθημερινή βάση και ρυπαίνουν είτε το υπεδάφος είτε τις υδάτινες εσωτερικές λεκάνες αλλά και τις θάλασσες.

Παρόλο που είναι γνωστή η γενικότερη αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων από τους Έλληνες πολίτες, άγνωστο παραμένει σε ποιο βαθμό γνωρίζουν πιο εξειδικευμένα αλλά εξίσου σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα, όπως αυτά που προκαλούνται από την παραγωγή συγκεκριμένων κατηγοριών αγροτικών προϊόντων, όπως είναι τα γαλακτοκομικά, που αποτελεί και το αντικείμενο της παρούσας ερευνητικής διατριβής.

Για την απάντηση του προαναφερθέντος ερωτήματος, δημιουργήθηκε ένα σύντομο ερωτηματολόγιο, το οποίο περιγράφεται αναλυτικά μεθοδολογικά στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο και διαμοιράστηκε σε ένα δείγμα πολιτών-καταναλωτών. Τα αποτελέσματα που αναλύονται στο μεθεπόμενο τέταρτο κεφάλαιο αναμένεται να αποδειχθούν ιδιαίτερα σημαντικά αποσαφηνίζοντας το πόσο ενημερωμένοι είναι οι Έλληνες καταναλωτές για την παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων σε σχέση με την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος, αλλά και κυριότερα πόσο πραγματικά ενδιαφέρονται γι' αυτό. Τέλος στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο θα επιχειρηθεί η εν συντομία εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων, καθώς επίσης και θα προταθεί πως αυτά μπορούν να καταστούν πρακτικά χρήσιμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η μελέτη της συμπεριφοράς των καταναλωτών μέσω της διερεύνησης των προτιμήσεών τους θεωρείται ιδιαίτερα καίρια καθώς με τον τρόπο αυτό μπορεί να γίνει πρόβλεψη των αντιδράσεών τους σε ενδεχόμενες τροποποιήσεις νόμων και κανονισμών ή παραγωγή και εμπορία νέων προϊόντων. Γενικά, υπάρχουν δύο βασικές κατηγορίες μεθοδολογικής προσέγγισης της διερεύνησης της συμπεριφοράς των καταναλωτών, η έρευνα μέσω σχεδιασμού, συμπλήρωσης και συλλογής ερωτηματολογίων στους καταναλωτές και η διερεύνηση των προτιμήσεών τους μέσω προσωπικών συνεντεύξεων. Αμφότερες οι προσεγγίσεις παρουσιάζουν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους. Από τα κυριότερα πλεονεκτήματα της χρήσης ερωτηματολογίου θεωρείται η αμεροληψία των ερωτώμενων καθώς διατηρούν την ανωνυμία τους, ενώ παρόλο ακόμα και σε ορισμένες περιπτώσεις που μπορεί να δίνουν τα προσωπικά τους στοιχεία, ουσιαστικά δεν επηρεάζεται από τη συζήτηση με τον ερευνητή, όπως μπορεί να συμβεί στην περίπτωση των προσωπικών συνεντεύξεων. Άλλο πλεονέκτημα είναι πως οι απαντήσεις στις ερωτήσεις κινούνται σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο με συγκεκριμένο φάσμα απαντήσεων, ενώ στην περίπτωση των προσωπικών συνεντεύξεων οι ερωτώμενοι μπορεί να δηλώσουν κάτι άλλο που δεν βρίσκεται στις προκαθορισμένες απαντήσεις.

Επιπλέον οι ερευνητικές προσεγγίσεις των προτιμήσεων και γενικότερα της συμπεριφοράς των καταναλωτών, μπορεί να διακριθούν σε ποιοτικές και ποσοτικές. Οι ποσοτικές εστιάζουν στη συχνότητα του στοιχείου ή του φαινομένου που εξετάζεται ενώ οι ποιοτικές εξετάζουν το είδος του στοιχείου και τα χαρακτηριστικά του. Συνήθως κατά την πρώτη προσέγγιση ενός θέματος επιλέγεται αρχικά η ποιοτική έρευνα ώστε να διερευνηθούν και να εντοπιστούν τα στοιχεία των προτιμήσεων των ερωτώμενων και κατόπιν μπορεί να επεκταθεί η έρευνα και να πραγματοποιηθεί η ποσοτική έρευνα. Συχνά μπορεί να παρατηρηθεί επίσης ο συνδυασμός των δύο αυτών κατηγοριών με σκοπό να διερευνηθούν ταυτόχρονα τόσο τα ποιοτικά, όσο και τα ποσοτικά χαρακτηριστικά του φαινομένου που εξετάζεται. Στη συνέχεια παρατίθεται και περιγράφεται η μεθοδολογία που επιλέχθηκε στην παρούσα εργασία, εξηγώντας σε ποια από τις παραπάνω κατηγορίες ανήκει.

Για το σκοπό της διερεύνησης του ενδιαφέροντος των καταναλωτών σχετικά με τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις από την παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων σχεδιάστηκε ένα σύντομο ερωτηματολόγιο 20 ερωτήσεων, το οποίο μοιράστηκε σε 50 συμμετέχοντες. Το ερωτηματολόγιο ανήκει στην κατηγορία της ποιοτικής έρευνας. Σχεδιάστηκε έτσι ώστε αρχικά να εξετάσει τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων, όπως φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, μορφωτικό επίπεδο και εισόδημα των συμμετεχόντων. Το κομμάτι αυτό αποτέλεσε το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου (ερωτήσεις 1-6), το οποίο αποσκοπούσε στην ενδεχόμενη συσχέτιση κάποιων από τα παραπάνω στοιχεία με τις προτιμήσεις, το ενδιαφέρον ή και τη γνώση των καταναλωτών για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων.

Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου επιχείρησε να εξετάσει το βαθμό στον οποίο οι ερωτηθέντες καταναλώνουν γαλακτοκομικά προϊόντα, αλλά και ποιες κατηγορίες γαλακτοκομικών προϊόντων προτιμούν (ερωτήσεις 7-8). Επίσης στο ίδιο μέρος του ερωτηματολογίου συμπεριλήφθηκαν ερωτήσεις που αφορούσαν την ενδεχόμενη γνώση των ερωτηθέντων για τις επιβλαβείς επιπτώσεις από τα γαλακτοκομικά προϊόντα στο περιβάλλον, αλλά και από που προέρχεται αυτή η γνώση (ερωτήσεις 9-10). Ο σκοπός του δεύτερου μέρους ήταν ιδιαίτερα σημαντικός, καθώς αποσκοπούσε στη διερεύνηση της υφιστάμενης ουσιαστικά κατάστασης στο δείγμα που αναλύθηκε, λαμβάνοντας μια πρώτη απεικόνιση της επίγνωσης των καταναλωτών που προτιμούν γαλακτοκομικά προϊόντα σε μικρό ή μεγάλο βαθμό, για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις τους.

Οι τελευταίες δέκα ερωτήσεις του ερωτηματολογίου (ερωτήσεις 11-20) αφορούσαν περισσότερο εξειδικευμένο περιεχόμενο. Συγκεκριμένα τέθηκαν θέματα όπως αν οι καταναλωτές θα ήταν διατεθειμένοι να διαθέσουν περισσότερα χρήματα για την αγορά προϊόντων πιστοποιημένα φιλικότερων προς το περιβάλλον (ερώτηση 11), εξετάστηκε η άποψη των συμμετεχόντων ως προς τα βιολογικά προϊόντα (ερώτηση 12) και διερευνήθηκε η γνώμη των καταναλωτών ειδικότερα για τα διαφορετικά προϊόντα, δηλαδή το γάλα, το τυρί, το βούτυρο και το γιαούρτι (ερώτηση 13). Επίσης διερευνήθηκε η εμπιστοσύνη των καταναλωτών αλλά και σε ποιο βαθμό θα ήταν διατεθειμένοι να αλλάξουν τις διατροφικές τους συνήθειες (ερωτήσεις 14-15). Τέλος, εξετάστηκε η άποψη των ερωτηθέντων για θέματα περιβαλλοντικής πολιτικής της

Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ερώτηση 16), εξετάστηκε η γνώση των συμμετεχόντων για ειδικότερα θέματα ρύπανσης (ερώτηση 17), ποιοι κλάδοι της γαλακτοπαραγωγού κτηνοτροφίας φέρουν μεγαλύτερη περιβαλλοντική επιβάρυνση (ερώτηση 18) και αν και με ποιο τρόπο θα συμμετείχαν οι ίδιοι οι καταναλωτές σε δράσεις για τη μείωση της περιβαλλοντικής επιβάρυνσης (ερωτήσεις 19-20).

Συμπερασματικά, μέσω του ερωτηματολογίου που περιγράφηκε, το οποίο παρατίθεται στη συνέχεια, επιχειρήθηκε να εκτιμηθεί η γνώση και η βούληση των καταναλωτών για ένα όχι τόσο, ίσως γνωστό θέμα στο ευρύ κοινό αλλά και οι ενδεχόμενοι τρόποι αντιμετώπισης. Καθώς τα γαλακτοκομικά προϊόντα αποτελούν πολύ μεγάλο και βασικό μέρος της καθημερινής διατροφής, όχι μόνο στη χώρα μας αλλά και παγκοσμίως, αυτού του είδους η διερεύνηση κρίνεται απαραίτητη και πολύ σημαντική.

Το ερωτηματολόγιο που διανεμήθηκε στους συμμετέχοντες παρατίθεται στο Παράρτημα.

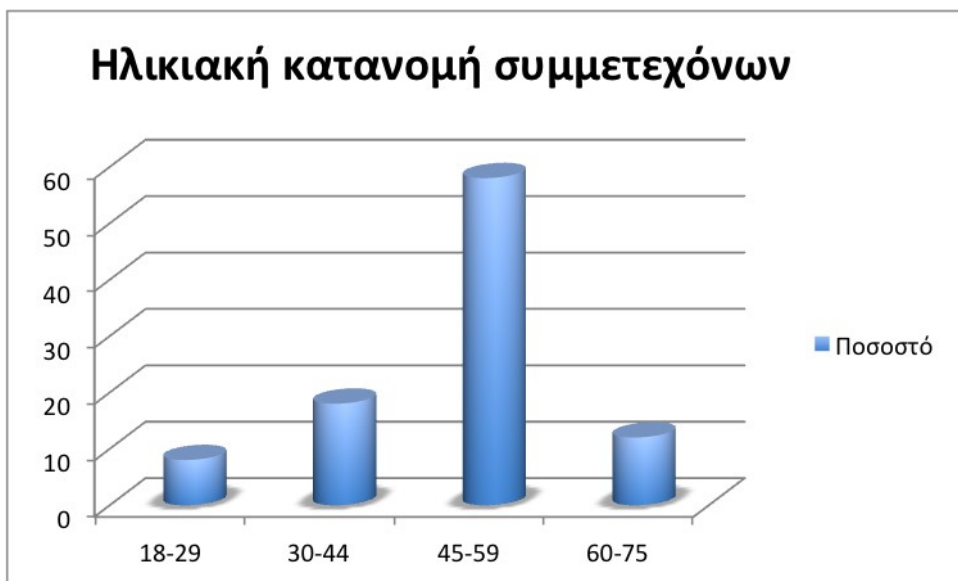
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η ποιοτική έρευνα, η συλλογή δηλαδή των δεδομένων μέσω της χρήσης ερωτηματολογίου πραγματοποιήθηκε τους μήνες Αύγουστο και Σεπτέμβριο 2018 στη Θεσσαλονίκη. Μετά τη συλλογή των ερωτηματολογίων, πραγματοποιήθηκε εξαγωγή των δεδομένων προς ανάλυση και δημιουργήθηκε ένα αρχείο στο πρόγραμμα Microsoft Office Excel, όπου ενσωματώθηκαν τα δεδομένα. Η στατιστική επεξεργασία των αποτελεσμάτων, οι πίνακες και τα διαγράμματα κατασκευάστηκαν με τη βοήθεια του προγράμματος Microsoft Office Excel.

4.1 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Από τους 50 συμμετέχοντες στην έρευνα οι 23 ήταν άντρες και οι 27 γυναίκες (Πίνακας 1). Το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος ανήκε σε μέσες ηλικίες μεταξύ 45 και 59, περισσότεροι από τους οποίους ήταν έγγαμοι με ένα ή περισσότερα παιδιά (Διάγραμμα 1). Υπήρχαν ωστόσο και νέοι ηλικίας 22 ή 23 ετών, ενώ επίσης υπήρχαν και ορισμένοι μεγαλύτερης ηλικίας ως και 74 ετών. Με τον τρόπο αυτόν καλύφθηκε ένα μεγάλο φάσμα ηλικιών με σκοπό να εξεταστεί το ενδιαφέρον σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες.

Πίνακας 1. Κατανομή φύλου συμμετεχόντων		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Άνδρας	23	46%
Γυναίκα	27	54%
Σύνολο	50	100%

Διάγραμμα 1. Ηλικιακή κατανομή συμμετεχόντων

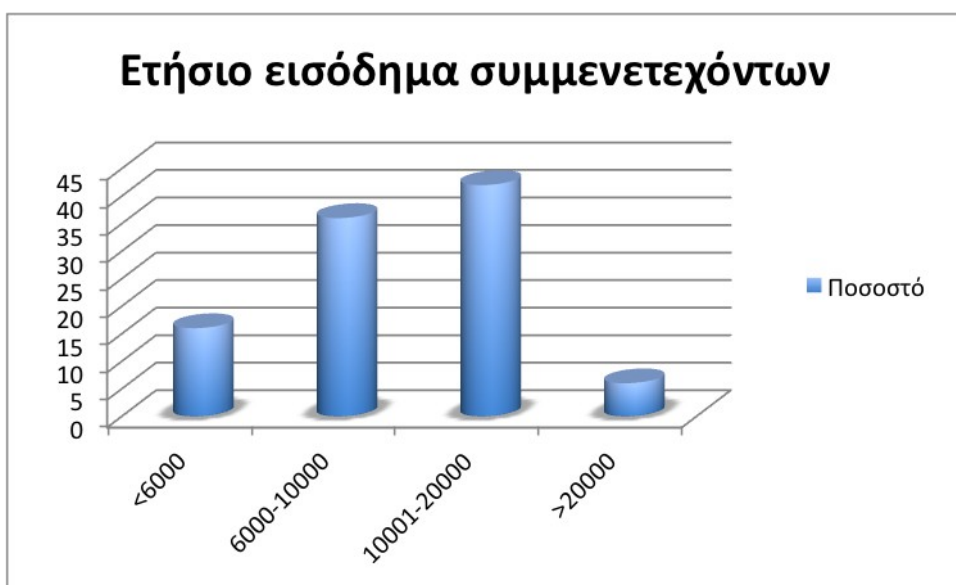
Οι περισσότεροι συμμετέχοντες ήταν έγγαμοι (37), ενώ 22 είχαν και παιδιά. Σε ότι αφορά το μορφωτικό επίπεδο του δείγματος, οι περισσότεροι ήταν απόφοιτοι ανώτατης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, πολλοί επίσης είχαν μεταπτυχιακό ή διδακτορικό τίτλο σπουδών, ενώ αρκετοί είχαν επαγγελματική κατάρτιση όπως ΙΕΚ (Πίνακας 2).

Πίνακας 2. Μορφωτικό επίπεδο συμμετεχόντων		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Δημοτικό	1	2%
Απολυτήριο Γυμνασίου	2	4%
Απολυτήριο Λυκείου	2	4%
Τεχνική εκπαίδευση	5	10%
Ανώτατη Τριτοβάθμια εκπαίδευση	31	62%
Μεταπτυχιακό η Διδακτορικό Δίπλωμα	9	18%

Σε ότι αφορά την επαγγελματική απασχόληση των συμμετεχόντων, οι

περισσότεροι ήταν δημόσιοι υπάλληλοι, αυτοαπασχολούμενοι ή μισθωτοί και λιγότεροι ήταν οι άνεργοι και οι συνταξιούχοι (Πίνακας 3). Το εισόδημά τους, ανεξαρτήτου επαγγέλματος ήταν συνήθως μέσο, μεταξύ 6000 και 10000 ευρώ ή λίγο περισσότερο μεταξύ 10000 και 20000 ευρώ ετησίως (Διάγραμμα 2).

Πίνακας 3. Επάγγελμα συμμετεχόντων		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Δημόσιος υπάλληλος	19	38%
Μισθωτός ιδιωτικού τομέα	12	24%
Αυτοαπασχολούμενος	9	18%
Φοιτητής	4	8%
Συνταξιούχος	3	6%
Άνεργος	3	6%

Διάγραμμα 2. Ετήσιο εισόδημα συμμετεχόντων

4.2 Κατανάλωση γαλακτοκομικών προϊόντων συμμετεχόντων

Στο δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου που αφορά την κατανάλωση γαλακτοκομικών προϊόντων από τους ερωτηθέντες, το συντριπτικά μεγαλύτερο ποσοστό απάντησε πως καταναλώνει γαλακτοκομικά προϊόντα σε μέτριο και μεγάλο βαθμό. Υπήρχαν όμως και ορισμένοι που απάντησαν πως δεν καταναλώνουν καθόλου γαλακτοκομικά προϊόντα, ενώ μόλις δύο άτομα απάντησαν πως καταναλώνουν λίγα γαλακτοκομικά προϊόντα (Πίνακας 4). Φαίνεται δηλαδή πως τα γαλακτοκομικά προϊόντα είτε αποτελούν βασικό μέρος της διατροφής των καταναλωτών, είτε δεν καταναλώνονται καθόλου. Σε ότι αφορά τις συγκεκριμένες προτιμήσεις τους, οι περισσότεροι καταναλωτές επιλέγουν τυρί και έπειτα στον ίδιο βαθμό γάλα, βούτυρο και γιαούρτι (Πίνακας 5).

Πίνακας 4. Κατανάλωση γαλακτοκομικών προϊόντων		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Πολύ	22	44%
Σε μέτριο βαθμό	17	34%
Λίγο	2	4%
Καθόλου	9	18%

Πίνακας 5. Προτιμήσεις ανάμεσα στα γαλακτοκομικά προϊόντα		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Γάλα	7	14%
Γιαούρτι	5	10%
Βούτυρο	5	10%
Τυρί	33	66%

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις σχετικά με την ενημέρωση για τις

περιβαλλοντικές επιπτώσεις της παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων, οι οποίες ήταν περίπου μοιρασμένες, δηλαδή περίπου ένας στους δύο δήλωσε πως γνωρίζει για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις (Πίνακας 6). Επίσης, σε ότι αφορά την πηγή αυτής της γνώσης, οι απαντήσεις ήταν και πάλι μοιρασμένες, ενώ ορισμένοι επέλεξαν να αφήσουν κενή αυτήν την ερώτηση (Πίνακας 7).

Πίνακας 6. Γνώση για περιβαλλοντικές επιπτώσεις παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Ναι	21	42%
Όχι	29	58%

Πίνακας 7. Πηγή ενημέρωσης για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις*		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Τηλεόραση / Ντοκιμαντέρ / Ειδήσεις	13	26%
Ίντερνετ	10	20%
Εκπαίδευση	8	16%
Φίλοι / Γνωστοί / Συζητήσεις	11	22%

*Ορισμένοι άφησαν κενή αυτήν την ερώτηση

4.3 Ειδικό μέρος ερωτηματολογίου

Πολύ σημαντικό είναι πως πολύ μεγάλο ποσοστό των ερωτηθέντων θα ήταν διατεθειμένο να πληρώσει ακριβότερα κάποιο γαλακτοκομικό προϊόν, το οποίο όμως θα ήταν φιλικότερο προς το περιβάλλον (Πίνακας 8). Αντίστοιχα, πολύ μεγάλης σημασίας είναι και το γεγονός πως αρκετοί είναι εκείνοι που δεν πιστεύουν πως τα βιολογικά προϊόντα είναι φιλικότερα προς το περιβάλλον (Πίνακας 9).

Πίνακας 8. Διάθεση περισσότερων χρημάτων για την αγορά φιλικότερων προς το περιβάλλον γαλακτοκομικών προϊόντων		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Πολύ	20	40%
Σε μέτριο βαθμό	18	36%
Λίγο	11	22%
Καθόλου	1	2%

Πίνακας 9. Αποψη για τα βιολογικά προϊόντα, αν όντως είναι περιβαλλοντικά φιλικότερα		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Ναι	32	64%
Όχι	18	36%

Σε ότι αφορά τα διαφορετικά γαλακτοκομικά προϊόντα και πόσο αυτά προκαλούν αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, οι καταναλωτές που συμμετείχαν στην έρευνα έδειξαν μία άποψη σύμφωνα την οποία τα περισσότερο μεταποιημένα γαλακτοκομικά τρόφιμα είναι περισσότερο επιβλαβή. Συγκεκριμένα, το γάλα θεωρήθηκε ως το φιλικότερο προς το περιβάλλον (Πίνακας 10), στοιχείο που μπορεί να εξηγηθεί από τη μεγάλη επιβάρυνση κατά τη μεταποίηση του γάλακτος.

Πίνακας 10. Εκτίμηση για την περισσότερο επιβλαβή κατηγορία γαλακτοκομικών προϊόντων		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Γάλα	6	12%
Γιαούρτι	8	16%
Βούτυρο	7	14%
Τυρί	29	58%

Επιπλέον η μεγάλη πλειονότητα των καταναλωτών θα άλλαζε τις διατροφικές του συνήθειες αγοράζοντας γαλακτοκομικά προϊόντα περιβαλλοντικά φιλικότερα (Πίνακας 11), ωστόσο μεγάλο ποσοστό αυτών δε θα εμπιστεύονταν με σιγουριά κάποια τέτοιου είδους αναγραφή (Πίνακας 12).

Πίνακας 11. Διάθεση μεταβολής των διατροφικών συνηθειών		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Πολύ	37	74%
Σε μέτριο βαθμό	8	16%
Λίγο	4	8%
Καθόλου	1	2%

Πίνακας 12. Βαθμός εμπιστοσύνης αναγραφής “φιλικότερων προς το περιβάλλον” γαλακτοκομικών προϊόντων στη συσκευασία		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Πολύ	6	12%
Σε μέτριο βαθμό	9	18%
Λίγο	25	50%
Καθόλου	10	20%

Σε ότι αφορά την περιβαλλοντική πολιτική της χώρας μας και της Ευρωπαϊκής

Ένωσης, οι περισσότεροι συμμετέχοντες δεν γνωρίζουν πολλές λεπτομέρειες, ενώ από αυτούς που γνωρίζουν οι περισσότεροι τη θεωρούν ανεπαρκή (Πίνακας 13). Επίσης, μεγάλο μέρος των καταναλωτών παρόλο που δηλώνουν πως γνωρίζουν πως η παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων προκαλεί αρνητικές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον, όπως περιγράφηκε στον Πίνακα 6, επιλέγουν λανθασμένες κατηγορίες περιβαλλοντικής επιβάρυνσης (Πίνακας 14).

Πίνακας 13. Άποψη περί της περιβαλλοντικής πολιτικής της χώρας μας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Θετική / Επαρκής	11	22%
Αρνητική / Ανεπαρκής	15	30%
Άγνοια	24	48%

Πίνακας 14. Άποψη για την ειδικότερη κατηγορία περιβαλλοντικής επιβάρυνσης		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Ατμοσφαιρική ρύπανση	12	24%
Ρύπανση υδάτων	19	38%
Ρύπανση εδαφών	17	34%
Άγνοια	2	4%

Σε ότι αφορά τον κλάδο της γαλακτοπαραγωγής που θεωρείται πιο επιβλαβής για το περιβάλλον, η συντριπτική πλειοψηφία θεωρεί ορθώς τη γαλακτοπαραγωγό αγελαδοτροφία (Πίνακας 15).

Πίνακας 15. Άποψη για τον κλάδο ζωικής παραγωγής που προκαλεί μεγαλύτερη επιβάρυνση		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Αγελαδοτροφία	43	86%
Προβατοτροφία	5	10%
Αιγοτροφία	2	4%
Άγνοια	-	0%

Τέλος, ιδιαίτερα θετικό κρίνεται το γεγονός πως το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων θα αντικαθιστούσε μέρος των ζωικών γαλακτοκομικών προϊόντων με αντίστοιχα φυτικά, όπως φυτικό βούτυρο - μαργαρίνη (Πίνακας 16) και ακόμα μεγαλύτερο ποσοστό δηλώνει πως θα συμμετείχε σε κάποιου είδους δράση για την προώθηση την κατανάλωσης γαλακτοκομικών προϊόντων φιλικότερων προς το περιβάλλον (Πίνακας 17).

Πίνακας 16. Διάθεση αντικατάστασης ζωικών γαλακτοκομικών προϊόντων από αντίστοιχα φυτικά		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Ναι	31	62%
Όχι	19	38%
Πίνακας 17. Προθυμία συμμετοχής σε δράσεις για την ενημέρωση του καταναλωτικού κοινού με σκοπό την κατανάλωση φιλικότερων περιβαλλοντικά γαλακτοκομικών προϊόντων		
	Αριθμός	ποσοστό (%)
Ναι	46	92%
Όχι	4	8%

ΣΥΖΗΤΗΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα γαλακτοκομικά προϊόντα, όπως είναι γνωστό στους περισσότερους, αλλά και παράλληλα όπως προέκυψε από την παρούσα έρευνα, αποτελούν βασικό μέρος της διατροφής στη χώρα μας. Από τα επιμέρους γαλακτοκομικά προϊόντα, μεγαλύτερο μέρος στη διατροφή των καταναλωτών φαίνεται να κατέχει το τυρί, καθώς η χώρα μας φημίζεται για την παραγωγή πολλών ειδών τυριού, όπως είναι η φέτα, η γραβιέρα, το κεφαλοτύρι και αρκετά ακόμη χαρακτηρισμένα ως Π.Ο.Π. (προστατευόμενης ονομασίας προέλευσης).

Εντούτοις η παραγωγή γάλακτος και κατ' επέκταση γαλακτοκομικών προϊόντων ενέχουν ορισμένους περιβαλλοντικούς κινδύνους. Οι κίνδυνοι αυτοί αφορούν κυρίως την ατμοσφαιρική ρύπανση εξαιτίας της απελευθέρωσης υψηλών ποσοτήτων αερίων του θερμοκηπίου σε περιοχές όπου βρίσκονται συγκεντρωμένες κτηνοτροφικές μονάδες και δευτερευόντως την εδαφική ρύπανση προερχόμενοι από τα κτηνοτροφικά λύματα. Οι καταναλωτές, ενώ όπως προκύπτει από την παρούσα έρευνα δηλώνουν ενήμεροι για τους κινδύνους αυτούς, σε πολλές περιπτώσεις δεν είναι πραγματικά γνώστες του θέματος, αλλά θεωρούν πως η μεταποίηση του γάλακτος είναι εκείνη που προκαλεί τις περιβαλλοντικές επιβαρύνσεις. Παρόλα αυτά σε ότι αφορά τον κλάδο ο οποίος είναι πιο επιβλαβής, απάντησαν ορθώς πως αυτός είναι ο κλάδος της γαλακτοπαραγωγού αγελαδοτροφίας.

Ορισμένα θετικά στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα είναι πως η πλειοψηφία των καταναλωτών δηλώνει διατεθειμένη τόσο να πληρώσει ακριβότερα ένα προϊόν το οποίο είναι φιλικότερο στο περιβάλλον, όσο και να αντικαταστήσει μέρος των ζωικών γαλακτοκομικών προϊόντων από αντίστοιχα φυτικής προέλευσης, όπως για παράδειγμα η μαργαρίνη και η φυτική κρέμα γάλακτος. Οξύμωρο είναι ωστόσο το γεγονός πως οι ίδιοι οι καταναλωτές δηλώνουν πως δύσκολα θα εμπιστεύονταν μία τέτοια ένδειξη πάνω στη συσκευασία του προϊόντος. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον στοιχείο είναι ακόμα το γεγονός πως οι καταναλωτές είναι διχασμένοι ως προς τα βιολογικά γαλακτοκομικά προϊόντα, αν δηλαδή είναι πράγματι φιλικότερα προς το περιβάλλον. Το γεγονός αυτό βρίσκεται κατά κάποιον τρόπο σε συμφωνία με το προηγούμενο στοιχείο και δείχνει πως υπάρχει σημαντική έλλειψη εμπιστοσύνης από τους καταναλωτές προς τις εταιρείες παραγωγής τροφίμων.

Η γενικότερη στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ελλάδας αναφορικά με τη χάραξη περιβαλλοντικής πολιτικής κρίνεται ως ανεπαρκής από τους πολίτες αν και μεγάλο μέρος του δείγματος δηλώνει άγνοια για την πολιτική αυτή. Σημαντικό όμως είναι πως τουλάχιστον σε ότι αφορά τις προθέσεις τους, οι καταναλωτές θα συμμετείχαν σε δράσεις για την προώθηση των φιλικότερων προς το φυσικό περιβάλλον γαλακτοκομικών προϊόντων.

Κλείνοντας, ένα γενικό συμπέρασμα που θα μπορούσε να εξαχθεί εν συντομία είναι πως ενώ οι άνθρωποι είναι διατεθειμένοι να συνεισφέρουν στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, υπάρχει σημαντική έλλειψη γνώσης και οργάνωσης. Πιθανή λύση κινούμενη προς τη σωστή κατεύθυνση ίσως να αποτελούσε η ενσωμάτωση θεμάτων ή μαθημάτων περιβαλλοντικής παιδείας στην πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση, μέρος της οποίας θα ήταν και η παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων φιλικών προς το περιβάλλον.

Βιβλιογραφία

Barnett JW, Robertson SL and Russell JM (2010) Environmental issues in dairy processing. Environment Portfolio, New Zealand Dairy Research Institute, Private Bag 11029, Palmerston North

Betsill, M. (2006). Transnational actors in international environmental politics. In M. Betsill, K. Hochstetler, & D. Stevis (Eds.), *Palgrave advances in international environmental politics* (pp. 172–202). Houndsmill and New York: Palgrave Macmillan

del Prado A, Chadwick D, Cardenas L, Misselbrook T, Scholefield D and Merino T (2010) Exploring systems responses to mitigation of GHG in UK dairy farms. *Agriculture Ecosystem Environment* 136: 318–332.

Dinki N and Balcha E (2013) Detection of antibiotic residues and determination of microbial quality of raw milk from milk collection centres. *Advances in Animal and Veterinary Sciences* 1(3): 80–83.

Krystallis, A., De Barcellos, M. D., Kügler, J. O., Verbeke, W., & Grunert, K. G. (2009). Attitudes of European citizens towards pig production systems. *Livestock Science*, 126, 46–56.

Global Forum at Rio de Janeiro (1992), *The NGO Alternative Treaties*, June 1-15, available at: <http://habitat.igc.org/treaties/>

González-García S, Castanheira EG, Dias AC and Arroja L (2013). Environmental performance of a Portuguese mature cheese-making dairy mill. *Journal of Cleaning Products* 41: 65–73.

Gulbrandsen, L., & Andresen, S. (2004). NGO influence in the implementation of the Kyoto protocol: Compliance, flexibility mechanisms, and sinks. *Global Environmental Politics*, 4(4), 54–75.

FAO 2010. Greenhouse Gas Emissions from the Dairy Sector. A Life Cycle Assessment

FAO, 2017. Food and Agriculture Organization of the United Nations. www.fao.org/,

Sknavis, C. (2002), “Approaching the issue of teaching for sustainable development at the university of Aegean, Greece”, in Leal Filho, W. (Ed.), *Environmental Education, Communication and Sustainability*, Vol. 11, Peter Lang, Frankfurt, pp. 105-20.

Solomon S. (2007) *Climate Change 2007: The Physical Science Basis*. Cambridge University Press, New York, NY.

Statista, 2018. <https://www.statista.com/>, Διαδικτυακή επίσκεψη: 10 Αυγούστου 2018.

Van Loo, E. J., Caputo, V., Nayga, R. M., & Verbeke, W. (2014). Consumers' valuation of sustainability labels on meat. *Food Policy*, 49, 137–150.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ - ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

Το ερωτηματολόγιο αυτό απευθύνεται σε ένα μόνο άτομο

Στοιχεία ερωτώμενου

Όνοματεπώνυμο

2018 Ημερομηνία λήψης ερωτηματολογίου: ___ / ___ /

Α. Δημογραφικά στοιχεία

1. Φύλο ερωτώμενου

Άνδρας	☐
--------	--------------------------

Γυναίκα	☐
---------	--------------------------

2. Ηλικία ερωτώμενου

3. Οικογενειακή κατάσταση

Έγγαμος	☐
---------	--------------------------

Άγαμος	☐
--------	--------------------------

Διαζευγμένος/Σε διάσταση/Χήρος	☐
-----------------------------------	--------------------------

Αριθμός παιδιών

4. Μορφωτικό επίπεδο του ερωτώμενου:

Δεν έχω τελειώσει το Δημοτικό	☐
Απολυτήριο Δημοτικού	☐
Απολυτήριο Γυμνασίου	☐
Απολυτήριο Λυκείου	☐
Τεχνική Εκπαίδευση – Ιδιωτικές Σχολές/ ΙΕΚ	☐
Πτυχίο ΑΕΙ-ΤΕΙ	☐
Μεταπτυχιακό δίπλωμα/ Διδακτορικό	☐

5. Επάγγελμα ερωτώμενου

Δημόσιος υπάλληλος	☐
Μισθωτός ιδιωτικού τομέα	☐
Αυτοαπασχολούμενος	☐
Φοιτητής	☐
Συνταξιούχος	☐
Άνεργος – συνταξιούχος	☐

6. Ετήσιο εισόδημα ερωτώμενου

< 5000 ευρώ	
6000 – 10000 ευρώ	
10001 – 20000 ευρώ	
> 20000 ευρώ	

7. Σε ποιο βαθμό καταναλώνετε γαλακτοκομικά προϊόντα;

Πολύ	
Σε μέτριο βαθμό	
Λίγο	
Καθόλου	

8. Ποια κατηγορίες γαλακτοκομικών προϊόντων καταναλώνετε περισσότερο (μπορείτε να επιλέξετε μόνο 1 απάντηση)

Γάλα	
Γιαούρτι	
Βούτυρο	
Τυρί	

9. Γνωρίζετε αν υπάρχουν περιβαλλοντικές επιπτώσεις από την παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων;

ΝΑΙ	
ΟΧΙ	

10. Αν ναι, από που έχετε αυτή τη γνώση;

Τηλεόραση / Ντοκιμαντέρ / Ειδήσεις	
Ιντερνετ	
Εκπαίδευση	
Φίλοι / Γνωστοί / Συζητήσεις	

11. Θα ήσασταν διατεθειμένος/η να πληρώσετε ακριβότερα ένα φιλικότερο προς το περιβάλλον γαλακτοκομικό προϊόν;

Πολύ	
Σε μέτριο βαθμό	
Λίγο	
Καθόλου	

12. Πιστεύετε πως τα βιολογικά γαλακτοκομικά προϊόντα είναι πράγματι φιλικότερα προς το περιβάλλον;

ΝΑΙ	
ΟΧΙ	

13. Ποια γαλακτοκομικά προϊόντα θεωρείτε πως είναι πιο επιβλαβή προς το περιβάλλον; Σημειώστε στο κουτάκι από 1 ως 4 ως εξής: 1 - επιβλαβέστερο, 4 - λιγότερο επιβλαβές

Γάλα	
Γιαούρτι	

Βούτυρο	
Τυρί	

14. Σε ποιο βαθμό θα αλλάζατε τις καταναλωτικές σας συνήθειες αγοράζοντας προϊόντα στα οποία αναγράφεται πως είναι φιλικότερα στο περιβάλλον;

Πολύ	
Σε μέτριο βαθμό	
Λίγο	
Καθόλου	

15. Σε ποιο βαθμό θα εμπιστευόσασταν μια τέτοιου είδους αναγραφή πάνω στη συσκευασία των γαλακτοκομικών προϊόντων;

Πολύ	
Σε μέτριο βαθμό	
Λίγο	
Καθόλου	

16. Θεωρείτε πως η περιβαλλοντική πολιτική της χώρας μας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων είναι:

Επαρκής	
Ανεπαρκής	
Δε γνωρίζω	

17. Γνωρίζετε που εστιάζει η περιβαλλοντική επιβάρυνση λόγω παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων (μπορείτε να επιλέξετε περισσότερες από 1 απαντήσεις);

Ατμοσφαιρική ρύπανση	
Ρύπανση υδροφόρου / λιμνών / θαλασσών	
Ρύπανση εδάφους	
Δε γνωρίζω	

18. Γνωρίζετε ποιος κλάδος γαλακτοπαραγωγής είναι πιο επιβλαβής για το περιβάλλον;

Αγελαδοτροφία	
Προβατοτροφία	
Αιγοτροφία	
Δε γνωρίζω	

19. Θα αντικαθιστούσατε τα ζωικά γαλακτοκομικά προϊόντα με αντίστοιχα φυτικά προς χάριν της μείωσης των αρνητικών περιβαλλοντικών συνεπειών;

ΝΑΙ	
ΟΧΙ	

20. Θα συμμετείχατε σε κάποια δράση προς ενημέρωση του καταναλωτικού κοινού σε ότι αφορά του περιβαλλοντικούς κινδύνους από την κατανάλωση γαλακτοκομικών προϊόντων;

ΝΑΙ	
ΟΧΙ	